

Sezgi Kavramı Işığında Magda Szabó'nun *Kapı* Kitabındaki Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi*

The Relationship between Old Age and Wisdom in Magda Szabó's *The Door* in the Light of the Concept of Intuition

Tuba Sütüoęlu

Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Adres: Bilecik Üniversitesi Şeyh Edebalı Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilecik, Türkiye

E-Posta:tuba.sutoglu@bilecik.edu.tr

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2024; Kabul Tarihi: 6 Aralık 2024

Doi: 10.5281/zenodo.14577986

Künye: Sütüoęlu, T. (2024). Yaşlılık-Bilgelik İlişkisi ve Sezgi Kavramı Işığında Magda Szabo'nun *Kapı* Kitabı *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 42-47.

<https://orcid.org/0000-0003-0044-2936>

Özgün Adı: Kapı

Yazar: Magda Szabó

Türkçeleştiren: Hilmi Ortaç

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

8. Basım ISBN: 978-975-08-1262-0

Original Title: The Door

Author: Magda Szabó

Translator (to Turkish): Hilmi Ortaç

Publisher: Yapı Kredi Yayınları

8th Edition ISBN: 978-975-08-1262-0

1917-2007 yılları arasında yaşamış Macar yazar Magda Szabó tarafından kaleme alınan *Kapı* (*Az ajtó*, 1987)*, yazarın hayatının bir döneminden kesitler taşıması itibarıyla öz yaşam öyküsü özellikleri gösteren bir roman olarak değerlendirilir. Kitabın ilk Türkçe baskısı 2007 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkmıştır. 2011 yılında Macar yönetmen István Szabó tarafından aynı isimle sinemaya uyarlanan *Kapı*, yayımlandıktan on altı yıl sonra, 2003 yılında, yazarına *Femina* edebiyat ödülünü kazandırır. Yazarın doğduğu 1917 yılından romanın geçtiği 1960'ları içine alan süreç -kitap da yer verilmesi de- Macaristan siyasi tarihinin çalkantılı dönemidir. I. Dünya Savaşı yenilgisiyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması ve 1918'de Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra siyasi iklimin çok hızlı değiştiği ülkede, siyasi çalkantılar II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle de devam eder (Yiğit, 2021). Soğuk Savaş döneminde Sovyet Blok içerisinde yer alan Macaristan'ın 1949-1956 dönemi, aynı zamanda, yazı kariyerine şiirle başlayan

Szabó'nun sakıncalı yazar olarak görüldüğü; layık görüldüğü *Baumgarten Ödülü*'nü alamadığı; Kültür Bakanlığı'ndaki işinden kovulup ilkokulda öğretmenlik yapmaya zorlandığı yıllardır. Macar devriminden sonra değişmeye başlayan siyasi iklimle birlikte, 1958 yılında ilk romanı *Fresco*'yu yayımlayabilen yazar hem ülkesinde hem de uluslararası alanda ün kazanır ve artık daha fazla üretmek derindedir (Szabó, 2022). *Kapı*'daki olaylar yazarın hayatındaki bu yeni dönemde, 1960'lı yıllarda, Macaristan'da geçer. Dolayısıyla, olay örgüsünde yer alan iki ana karakterden biri, yazar Magda Szabó'nun kendisidir. Eşiyle birlikte yeni bir eve taşınan Szabó hem bu yeni evin büyüklüğünden hem de uzun zaman durgun kalmış kariyerinin yeniden hareketlenmesiyle artan sorumluluklarından ötürü, ev işleriyle ilgilecek bir yardımcıya ihtiyaç duyar. Böylece olay örgüsündeki diğer ana karakter Emerenc Szeredás ismindeki yaşlı kadınla yolları kesişir. Çocukluğundan beri hizmetçilik yapan ve tanıyanların kendisine karşı derin bir saygı beslediği Emerenc, kuralların-

*Bu çalışma, 4-5 Kasım 2022 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilen Senex: VI. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*Özgün Adı: Kapı Yazar: Magda Szabó, Çeviren: Hilmi Ortaç, Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı ISBN: 978-975-08-1262-0

dan asla taviz vermeden sürdürdüğü yaşamı ve sert mizacıyla bilinir. Fiziksel olarak da -hem kadın ve yaşlı olmanın getirdiği biyolojik özelliklerin hem de kadınlığa ve yaşlılığa yüklenen toplumsal anlamların onaylamadığı derecede- güçlüdür. Bu çerçevede roman, yaşlılığa yüklenen yerleşik inançları sorgulatması açısından sosyolojik bir nitelik taşır.¹

Olaylar, Emerenc ve Szabó'nun çatışmalı ilişkisi etrafında ilerler. İkilinin arasında, zamanla, anne-kız ilişkilerinde görülen bir bağıllık oluşmaya başlasa da aralarındaki çatışma devam eder. Bu durum, iki karakteri karşıt kavramsal kategoriler ışığında değerlendirmeye fırsat verir. Zihin gücüyle çalışan aydın-yazar Szabó ve beden gücüyle çalışan hizmetçi Emerenc karakterleri, *bilgi ve bilgelik; akıl ve vicdan; kanıtlanabilirlik ve sezgi* karşıtlığına oturur. Tam bu noktada, kanıtlanabilirlik-sezgi karşıtlığının anlaşılması için bir parantez açmak gerekebilir. Bu kitap değerlendirmesinde, sezginin kanıtlanabilirlik karşıtlığına yerleştirilme nedeni, romandaki iki ana karakterin fiziksel ve toplumsal dünyaya bakışını yansıtılabilmek içindir. Yoksa, bilim felsefesindeki tartışmalara bakıldığında -Aydınlanma felsefesi içerisinde- akıl, deney ve sezginin, insanı merkeze taşıyan en önemli yöntem olduğu görülür (Çınar Alevli & Arslantürk, 2016). En genel biçimde, "açık rasyonel düşünce ve çıkarım olmadan bilgi elde etme ve kavrama yeteneği"; "anında kavrama veya bilme"; "hızlı ve hazır içgörü" (Merriam-Webster, t.y.) şeklinde tanımlanan sezgi, Cevizci'nin (1999) *Felsefe Sözlüğü*'nde, "(i) Bir şeyin bilgisine akli kullanmadan, doğrudan bir biçimde sahip olma yetisi. (ii) Analiz ya da kanıtlama yoluyla diskürsif bir tarzda elde edilen bilginin tam tersine, dolaylımsız kavrayış veya doğrudan bilgi. (iii) Bir nesnenin dolaylımsız algısı. (iv) Duyu organlarını, deneyimi ya da akli kullanmadan kazanılan kavrayış, içgüdüsel bilgi." şeklindeki dört maddeyle açıklanır (s. 769). Fransızca'daki intuition'un karşılığı olarak alınan sezgi, 1330 tarihli *Istilahât-ı İlmiyye Encümeni Tarafından Kâmus-ı Felsefede Munderic Kelimât ve Ta'birât İçin Vaz' ve Tedvîni Tensîb Olunan Istilâhât Mecmuası* isimli terim çalışmasından günümüze kadarki çeşitli Türkçe felsefe sözlüklerinde, *tehad-düs, hads, şühûd, seziş, hads, sezgi, görü*² terimleriyle karşılanmıştır. Intuition'ın karşılığı olarak sezgi ile birlikte görü teriminin birlikte alınmasına, Bediha Akarsu'nun 1975 tarihli *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde rastlanır ve "dolaysız kavrama" şeklinde açıklanır (bkz. Akın, 2020). Felsefe tarihine bakıldığında da sezginin; (i) *duyu sezgisi*, (ii) *aklî sezgi* ve (iii) *metafizik sezgi* şeklinde sınıflandırıldığı görülür (Köz, 2005). Duyu sezgisi olan birincisi, Kant'ın

sezgi anlayışı ile örneklendirilir ve sezgiyi duyuların algısı olarak kabul eder. *Aklî sezgi* ise, kesin insan bilgisini açıklama noktasında birbirlerinden ayrılacaklar da Platon ve Descartes'ın sezgi anlayışları ile örneklendirilir. Descartes, ispatı mümkün olmasa bile sezgiyle elde edilen bilgilerin apaçık ve kesin olduğunu savunur. *Metafizik sezgi* ise, Henri Bergson'un pozitivistlere karşı bir tepki olarak ortaya koyduğu *sezgi* anlayışıdır. Bergson felsefesinde amaç, bilimden farklı olarak hayatı anlamaktır ve bu da ancak *sezgiyle* mümkündür. Yine İslam düşüncesi içerisinde, Gazzali'nin sezgi anlayışında, sezgi tecrübe ile ilişkilendirilir; kesin ve şüphesiz olmakla birlikte kesinliğinin ispatlanması mümkün değildir (bkz. Köz, 2005). Dolayısıyla, buradaki sezgi ve kanıtlanabilirlik, iki kadının, dünyayı ve yaşadıkları olayları algılama biçimlerine işaret eden karşıtlıklardır. Szabó'nun bilgisi, Emerenc'in bilgeliği karşısında şaşkın; akli, vicdanı karşısında zayıf kalırken; kanıtlara yaslanma ihtiyacı ise onu, Emerenc'in sezgisel kavrama hızının gerisinde bırakır. Bu sebeple, yazar yaşlı kadının karşısında kendini -aydın kimliğine tezat oluşturacak biçimde- hep zayıf, eksik ve mağlup hisseder. Bu iki zıt karakterin ilişkisi, T. S. Eliot'un meşhur dizelerindeki, "Yaşamakla kaybettiğimiz hayat, / Malumat içinde kaybettiğimiz bilgi / Bilgide kaybettiğimiz bilgelik nerede?" sorusunu hatırlatır. Szabó, ünlü bir yazar olarak her şeye yetişmeye çalışırken hayatı ıskalayan, Emerenc'in bilgeliği ve güçlü sezgileri karşısında bilgisini sorgulayan taraftadır. Nitekim yaşlı Emerenc, genç ve aydın Szabó'ya şöyle seslenir: "Sizin aklınız basit olan hiçbir şeyi almıyor, sürekli arka kapıdan girmek istiyorsunuz, oysa kapı ön tarafta." (Szabó, 2022, s. 132). Szabó'nun hem kendisiyle hem de yaşlı Emerenc'le ilgili düşüncelerini ortaya koyduğu iç konuşmalarından bazıları şöyledir:

"... ama Emerenc olaylara benim gözümle bakmıyordu, o kadar çok şeyi anlamadığı halde hiç kimse tarafından anlaşılmayan şeyleri de bir saniye içinde benimsiyordu." (Szabó, 2022, s. 67)

"... ben ne yapmam veya ne söylemem gerektiğini yalnızca kâğıt üzerinde bilen biriydim, gerçek yaşamdaysa gereken sözcükleri güçlükle bulabiliyordum." (Szabó, 2022, s. 68)

"Yaşlı kadın dünyanın hazinelerini verseler anlatamayacağı, tümüyle gözden düşmüş olan 'burjuva' kavramının ne anlama geldiğini bizzat yaşayarak öğrenmişti. ... Emerenc'in gözünde tüm kâğıt parçaları, yazı masaları,

broşürler ve kitaplar kuşku uyandıran nesnelere, sadece Marx'ı değil hiç kitap, hatta gazete bile okumamıştı ...” (Szabó, 2022, s. 98-99)

“Emerenc’in iyiliği de doğaldı, içinden geldiği gibiydi. Ben ise iyi olmayı öğrenmişim, daha sonraları da kendimi birtakım ahlaki kıstasları dikkate almaya zorlamışım. Gün gelecek, Emerenc bana benim din diye inandığım şeyin -ne olduğu hakkında en ufak bir düşüncesi bile olmadığı halde- bir tür Budizm ve geleneklere duyulan saygıdan başka bir şey olmadığını, ahlakımın ise kaldığım yurdun, okuduğum okulların, ailemin ve bizzat kendi kendimin dayatması sonucu çalışarak elde edilmiş bir disiplinden ibaret olduğunu kanıtlayacaktır”. (Szabó, 2022, s. 141)

Yazarın şaşkınlıkla karışan öfkesi, zamanla yaşlı kadının kapı ardındaki sırlarla dolu yaşamına karşı giderek büyüyen bir merakla evrilir. Aralarında doğan yakınlık ise yine aynı süreçlerden beslenir. Emerenc’in hastalığı ve ölümü hissedilen, insan duygularını sezen, hayvanların ve doğanın dilinden anlayan bilgeliği; yaşama, ölüme, dine, kadın-erkek ilişkilerine, siyasete, sanata ve emeğe bakışı, yazar Szabó’ya eğitimini, bilgisini, kurallara bağlılığını ve inançlarını sorgulatır. Dolayısıyla, kitap, bilgi-bilgelik ilişkisi, yaşam deneyimi ve tecrübe çerçevesinde yaşlı olgusunu ele almaya fırsat verirken, modern toplumun düşünsel temellerinde yatan rasyonalizm, nesnellik ve evrensellik ilkeleri üzerine de düşündürüyor.³

Kitabın yukarıda belirtilen unsurlar çerçevesinde değerlendirilmesi, şu soruların yanıtlarıyla ilişkili yapıldığında daha anlamlı olacaktır. (i) Romana ismini veren kapı fiziksel bir gerçeklikle mi orada, yoksa mecazi bir kullanımla mı? (ii) Kapı, Szabó ve Emerenc arasındaki ilişki için ne ifade ediyor?

Romanda iki kapının olduğu söylenebilir. Biri somut bir varlık olarak görülen kapıdır. Emerenc’in oturduğu evin; yani mahremiyetinin, tavizsiz yaşamının, onu bugün olduğu kişi yapan -ve Macaristan’ın siyasi tarihine açılan- sırlarla dolu geçmişinin kapısıdır. Diğer taraftan kapı, iki dünya arasındaki ayrımı temsil eder. Bilginin ve bilgeliğin, aklın ve vicdanın, kanıtlanabilir olguların ve sezginin dünyası arasındaki ayrımı temsil eden bir metafor olarak kullanılır. Bu aynı zamanda, Weber’in *büyük yitimi* (*disenchantment, demystification*) tezinde anlattığı üzere, anlamın dünyanın dışına çıkarıldığı modern

dünya ile onun gerisinde kalan dünya (Smith, 2001, s. 31) arasındaki ayrım olarak okunabilir. Diğer bir deyişle, kapının dışındaki dünya, değerleri kazançların karşısında önemsizleştiren *araçsal eylemlerin* (*zweckrational*)⁴ dünyasıdır. Emerenc’in evinin, mahremiyetinin kapısının açılmasına, görünmez olan diğer kapının açılma süreci eşlik eder. Somut ve soyut bu iki kapının açılma süreci yavaş yavaş gerçekleşir. Szabó, yaşlı Emerenc’i tanıdıkça, yeni bir dünya ile tanışır. Dolayısıyla görünmez olan diğer kapı, insanın önyargılarla baktığı ‘diğerleri’ni görmeyen ve anlamının önündeki engellere işaret eden bir metafor olarak da okunabilir.

Evin kapısının açılma sürecini ve içinde neyin/nelerin saklandığını kitabı merak eden okurlara bırakmak daha doğru olacaktır. Bununla birlikte, yukarıda yapılan analizin anlaşılır olması açısından sürecin bazı noktalarına değinmek gerekiyor: Emerenc, evinin ve geçmişinin kapılarını yalnızca Szabó’ya açar; ölümünden sonrası için ise cenazesi, evi ve evin içindekilerle ilgili vasiyetini yine Szabó’ya bırakır. Buna karşın işler Emerenc’in umduğu gibi gitmez ve eski gücünü kaybetmesiyle beraber, hayatı boyunca itina ile koruduğu mahremiyetini yitirir. Bunun sorumlusu olarak da Szabó’yu görür. Romanın ilk bölümünde geçen “Emerenc’i ben öldürdüm” itirafının karşılığı da buradadır. Her sabah kalkıp sokağı kaplayan karları tek başına küreyen güçlü Emerenc, tüm mahallelinin gözünde elden ayaktan düşmüş zayıf birine dönüşmüştür. Szabó, Emerenc’in “adının çevresinde oluşan efsaneyi” (Szabó, 2022, s. 186) yıktığını düşündüğü için kendini affedemeyişini, “Emerenc’i haklı olarak övünebileceği en son şeyden de mahrum bırakmışım: onurlu bir ölümün final sahnesine yakışan bir alkıştan” (Szabó, 2022, s. 225) sözleriyle itiraf eder. Çünkü Szabó, ödül aldığı törene gidebilmek için yaşlı kadını kendisine en çok ihtiyaç duyduğu zaman yalnız bırakmıştır. Emerenc’in tutum ve davranışlarında, yaşlanmayla ilişkili bedensel ve ruhsal değişikliklerin yarattığı bir hassasiyet hali, kırılabilirlik görmek mümkündür. İki kadının hastane odasındaki yüzleşmesi, iki farklı dünyanın, aklın ve vicdanın çarpışmasını da anlatır. Nitekim, yaşlı kadının “Yaşayıp yaşamadığımı bile bilmeden gittiniz öyle mi?” (Szabó, 2022, s. 221) sorusuna, Szabó’nun sesli olarak vermeye cesaret edemediği yanıt şöyledir:

“Buna verecek bir yanıtım yoktu. Pencerenin camından ağır ağır inen yağmur damllarına baktım. (...) Evet, Atina’ya gitmişim, babam ölüm döşeğinde bile olsa giderdim

çünkü Yunan dışişleri resmi Macar heyetinin Yunanistan'a gitmeyişi başka türlü yorumlayacaktı, bu yurtdışı ziyareti benim almış olduğum ödüle karşılık yapılan bir jestti ve bu jesti Macaristan adına onaylamam mümkün değildi çünkü ben bir yazardım ve benim özel yaşamım yoktu ve aynen tiyatro oyuncularını gibi evimde ne sorunum olursa olsun rolümü oynamaya devam etmem gerekiyordu". (Szabó, 2022, s. 222)

Yazarın yukarıda kullandığı sözcükler, Weber'e referansla, "sonsuz anlamların peşinde olmaktan çok, odağını etkinlik ve rasyonalite üzerinde kuran bir bürokrasi çağı"nın (Smith, 2001, s. 31) yani 'akıl'ın sözcükleridir. Yazar buradaki savunmasında -tıpkı Eliot'un dizelerindeki gibi- yaşamakla kaybedilen bir hayatı anlatır.

Yaşlıların ana karakter olarak öne çıktığı az sayıda edebi eser içerisinde, Emerenc'in gerek yaşlı gerekse de kadın olarak güçlü, zeki, çalışkan ve bilge nitelikleriyle var olması önemlidir. Ayrıca, *Kapı*, sadece yaşlılardan değil, kapalı kapılar ardında unutulmuş tarihten, toplum içinde görülmeyen, görmezden gelinen herkesten öğrenilecek çok şey olduğunu hatırlatıyor. Diğer taraftan, değerlendirmenin genelinde altı çizilen, bilge ve bilgelik ilişkisindeki önemli bir noktaya şerh düşmek gerekiyor. Babaoğlu (2010), bilgi ve bilgelik ilişkisini Eliot'un "Yaşamakla kaybettiğimiz hayat / Malumat içinde kaybettiğimiz bilgi / Bilgide kaybettiğimiz bilgelik nerede?" dizelerine de yer vererek tartıştığı yazısında, bazı sözlüklerdeki bilge tanımında 'tecrübe'nin altının çizildiğini ve bilgeliğin olgunluk şeklinde tanımlandığını belirtir. Bu tanımlara karşı eleştirisini dile getiren yazar, tecrübenin kişiyi olgunlaştırdığı kadar eskittiğini, oysa bilgeliğin tecrübeden çok daha fazlasına işaret eden bir 'olma' hali olduğunu vurgular. Nitekim, bilgelik üzerine eğilen akademik çalışmalara bakıldığında; bilgeliğin bilişsel (*cognitive*), yansıtıcı (*reflective*) ve duyuşsal (*affective*) boyutların bir birleşimi olarak tanımlandığı görülür. Bu boyutların birleşim noktasında, sezgi ve farkındalığın güçlülüğü ile olaylara ve başkalarına derin bir kavrayışla bakma becerisi vardır (bkz. Ardelt, 2003). Aynı doğrultuda, yaşlılığın bilgelik için yeterli ve gerekli olmadığı (Shpancer, 2019; Güvenç, 2023, s. 96); çocukluk ve yetişkinliği içine alan gelişim evrelerinin bilgeliğin gelişiminde önemli olduğu da tartışılır (Ardelt, 2000). Buna karşın, yaşlılara yönelik yargılar, giderek artan bir biçimde ve çoğunlukla, yaşlanmayla ortaya çıkan bedensel değişimler üzerine temellenir. Nitekim,

yaşlılara yönelik önyargı ve ayrımcılığı anlatan *ageism* (*yaş ayrımcılığı, yaşçılık*) (Butler, 1989) biyolojik yaşlanmayla birlikte bedende meydana gelen değişiklikleri yaşlılığa atfeden ve yaşlılığı biyolojik değişime indirgeyen kalıp yargılardan da beslenir. Bu bakış açısı, farklı yaş gruplarının sosyolojik olarak inşa edildiğini ve toplumsal hiyerarşide sosyolojik olarak konumlandığı gerçeğini es geçer (Arun vd., 2017, s. 395-396; Arun & Elmas, 2020, s. 120). Yaşlılıkla ve yaşlanmayla ilgili olumsuz algılar, bedeni odağa alan, böylece yaşlılığı bir çöküş olarak gören bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir. Yaşlıların genç ve bakımlı görünmelerine dair övgüler içeren günümüz yaygın söylemi, başarılı yaşlanmayı yalnızca bedensel iyi görünüme indirger, bireyin 'ruhsal' tatminine ise önemsizlik atfeder. Böylece, ruhun yüceliği varsayımından beslenen bilge yaşlı söylemi, beden kutsanması yoluyla saf dışı bırakılır (bkz. Güvenç, 2023, s. 82-91). Oysaki, bilgece yaşlanmayı etkileyen faktörler olarak altı çizilen başlıklar; yaşam bilgisi, yaşam olayları, sezgi ve farkındalık, zekâ ve bilişsel fonksiyonlar ve üretkenliktir (bkz. Yıldırım & Abukan, 2015). Görüldüğü üzere, bilgelik tanımlarında derin kavrama ile farkındalık ve sezgi gücünün altı çizilir. Buna karşın, bugünün dijital dünyasında, insan duyuşları giderek daha fazla uyarılarla mücadele ediyor. Sadece sosyal ağlardan gelen sayısız enformasyon ve anlık bildirimler dahi, olayların anlamını derinlikle kavramayı sağlayacak dikkatli bir dikkati engelliyor. Hari (2022), *Çalınan Dikkat* (*Stolen Focus*, 2022) isimli kitabında sorunun altını şu cümlelerle çiziyor: "Twitter ile Snapchat arasında gidip gelen dikkat yoksunu yurttaşlardan oluşan bir dünya, hiçbirisiyle başa çıkamadığımız krizlerin sığınağı altında kalan bir dünya olacaktır" (s. 22). İnsan hafızası için çok basit düzeyde olan becerilerin yapay zekâyâ devredildiği günümüzde, adeta teknik bir akıl, görünmez çelik bir doku insanı kendinden, o "hızlı ve hazır içgörü"-ye (Merriam-Webster, t.y.) ulaştırarak dinleme halinden uzaklaştırıyor. Yine Babaoğlu (2024), "yaklaşmakta olan dünya" kuvvetle 'anlaşılmayı' beklediğinden, çok uzun zamandır görmezden gelinen sezgisel kavrama gücünü yeniden geliştirmeye başlamanın tam vakti olduğunu ifade ediyor. Ülke Kaynak (2021), bugünün dünyasındaki en önemli meselenin, bunca enformasyon içerisinde, doğru-yanlış, kirli-temiz, işe yarar olanla-olmayanı ayırt edebilecek sezgi gücünün olduğuna dikkat çekiyor ve bilgi çağından sezgi çağına geçmiş olabileceğimizin altını çiziyor.

Öyleyse şu sorular üzerine düşünülebilir: Yaşlanmak kişiyi bilge yapmıyorsa, bilge yaşlıları yaratacak toplum nasıl bir toplum olmalıdır? Geleceğin yaşlılarına bugün düşen sorumluluklar nelerdir?

Endnotes:

¹Romanı farklı çerçevelerden ele alan değerlendirmeler için bkz. Yiğit, 2021; Sivri, 2022. Yiğit'in (2021) yazısı, Macaristan'ın siyasi tarihinden bilgiler vererek karakterlerin yaşamının daha iyi anlaşılmasını sağlıyor. Yazı içerisinde, yazar Szabó ve yaşlı Emerenc'in yaşadığı Julia sokağına ait fotoğraflar da mevcut. Sivri'nin (2022) yazısı ise, feminist kurama yaslanan vurgularla, iki ana karakterin güçlü kadınlar olmasını odağına alıyor. Özellikle Emerenc, yaşlı ve güçlü sıfatlarını yan yana getiren bir karakter olarak daha fazla vurgulanıyor.

²Görü, çoğunlukla Kant felsefesindeki Anschauung teriminin karşılığı olarak Türkçeye çevrilir ve bazı çevreler Anschauung'un çevirisi için sezginin yeterli/doğru olmadığı görüşündedirler. Akın (2020), Kant felsefesinin Türkçeye çevirisindeki terimsel çokluk sorununa odaklandığı çalışmada, Türkçedeki Kant çevirileri ile Kant üzerine yazılmış ikincil literatürde dilsel birliğin olmadığını altını çizerek, Kant'ın Anschauung terimini merkeze almış ve terimin Türkçeye çevrimindeki farklılıkları ortaya koymuştur. Buna göre, Anschauung'un, sezgi; sezgi; idrak; görü; algı; tasavvurgücü şeklinde farklı terimlerle karşılandığını fakat yaygın tercihin görü olduğunu ifade eder (s. 321-326). Cevizci'nin (1999, s. 58) Felsefe Sözlüğü'nde de görü, "doğrudan ve aracısız olma özelliğine sahip bulunan"; "dolayimsız idrak, doğrudan algı" ve "Kant'ın felsefesinde, zihne, zaman ve mekân formları aracılığıyla duysal malzeme sağlayan algı ya da sezgi türü" şeklinde tanımlanır. Türkyılmaz (2022), nesnelere doğrudan yani aracısız bir şekilde ilişki kurmayı sağlayan bir 'yeti' yahut bir 'yetinin oluş biçimi' olan görünün, çoğunlukla, İngilizce metinler temele alındığında sezgi olarak çevrildiğini belirtir. Nitekim, Anschauung, İngilizceye, Türkçe karşılığı sezgi olan intuition şeklinde çevrilmektedir. İngilizce çevirideki intuition'ın, Latince untuitio'ya dayanması anlamında tamamıyla temelsiz olmadığını ifade eden yazar, buna karşın, Kant özelinde ve Anschauung sözcüğünün kökeninde bir farklılık olduğunu altını çizer. Bu farklılık, Anschauung'un kökeninde yer alan, 'doğrudan doğruya', 'gözünü dikerek', 'sabitlenerek' bir şeye bakmak fiilinden gelir. Dolayısıyla, sözcük olarak Anschauung'un kendisinde, 'doğrudan doğruya' bir şeyle karşılaşmak, 'doğrudan doğruya' bir şeyi

görmek, 'doğrudan doğruya' bir şeye bakmak anlamı vardır. Bu nedenle, sezgiye kıyasla görü teriminin çeviri olarak daha uygun olduğu vurgulanır (bkz. Türkyılmaz, 2022). Gözkân (2022, s. 63) ise, Kant'ın Şemsiyesi eserinde, Kant'ın akli sezgiyi iptal etmesi ve sezgiyi duysallık düzeyine indirmesiyle ilişkili olarak, düşünmenin yanlış yönlendirilmemesi açısından, Anschauung'un görü ile karşılanması gerektiğini, böylesi 'teknik' terimlerde ortak bir kullanıma yönelmenin önemli olduğunu belirtir.

³Modern toplumlar; politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda meydana gelen birtakım değişimlerle geleneksel toplumlardan ayrılır. Dinsel kurum ve öğretilerin etkisinin azalmasına karşıt olarak gelişen sekülerleşme ve rasyonelleşme süreçleri de modern toplumların özelliklerinden biridir. Bu değerlendirmede, iki kadının akıl-viddan, kanıtlanabilirlik-sezgi karşıtlığına yerleştirilmesi, yaşlı Emerenc'in bütünüyle gelenekselliği, yazar Szabó'nun ise modernliği temsil ettiği yanılığısına düşürmemelidir. Zıt karakterlerdeki bu iki kadın, özellikle dinle kurdukları ilişki biçimi itibarıyla da farklıdırlar. Szabó her hafta kiliseye gitmeyi ihmal etmeyen dinine bağlı bir Hristiyan görünümü çizer. Yaşlı Emerenc ise yıllar önce kilisenin yaptığı bir bağışta, asla kullanamayacağı türden kötü kıyafetlerin kendisine kalması sonucunda bir daha asla kiliseye uğramamıştır. Bu anlamda Emerenc, yaşlıyı geleneksellikle bağdaştıran stereotiplere de aykırı bir profil çizer. Emerenc'in Tanrı'yı yadsımasına rağmen davranışlarıyla ona saygıda kusur etmediğini düşünen Szabó'ya göre, Emerenc her türden iktidarla sorunlu bir ilişki içerisinde: "Emerenc kimin elinde olursa olsun iktidardan nefret ediyordu; iktidar sahibi beş kıtadaki tüm sorunları çözmüş bile olsa Emerenc'i memnun edemedi ... Onun düşüncesine göre Tanrı, noter, parti militanı, kral, cellat, Birleşmiş Milletler genel sekreteri, vb. kim olursa olsun herkes ortak bir paydada buluşuyordu ..." (Szabó, 2022, s. 104).

⁴Araçsal eylem (zweckrational), Weber'deki karşıt iki eylem tarzından biridir. Nitekim, değer rasyonel eylem (wertrational), kültürel, dinsel, ahlaksal unsurlardan beslenerek, bireye davranışının etik ve ahlaki sonuçlarını sorgulatır. Modernlikle birlikte daha yaygın hâle gelen araçsal eylemde ise belirli bir amaç kutsallaştırılır ve o amaca ulaşmanın kesin araçları belirlenir (Smith, 2001, s. 29). Bu eylem tipinde, değerler ve eylemin ahlaki sonuçları, amaca ulaşmakla elde edilecek kazanım karşısında önemsizdir.

Kaynakça

Akın, A. H. (2020). *Anschauung* terimi ekseninde Türkçe felsefe sözlüklerinde ve Kant felsefesinin Türkçeye çevirisinde terimsel çokluk sorunu. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 2(72), 310-332. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefe-dunyasi/issue/58346/790593>

Ardelt, M. (2000). Antecedents and effects of wisdom in old age: A longitudinal perspective on aging well. *Research on Aging*, 22(4), 360-394. <https://doi.org/10.1177/0164027500224003>

Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324. <https://doi.org/10.1177/0164027503025003004>

Arun, Ö., Ersözlü, M. & Koçak, A. (2017). Televizyon alanında yaşlı ev kadınlarının kültürel tüketim pratikleri. *Selçuk İletişim*, 10(1), 387-398. <https://doi.org/10.18094/josc.315237>

Arun, Ö., & Elmas, Ç. (2020). Türkiye'de dijital eşitsizliğin toplumsal kökenleri. M. Fiğan & Y. Dede Özdemir (Ed.), *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma* içinde (ss. 115-138). Alternatif Bilişim Derneği Yayınları. https://ekitap.alternatifbilisim.org/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_ve_yaslanma/

Babaoğlu, H. (2010, 22 Aralık). Bilge siyasetçi olur mu?. *Sabah*. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/babaoğlu/2010/12/22/bilge_siyasetci_olur_mu

Babaoğlu, H. (2024, 19 Ekim). Haftanın notları: Serinkanlı barbarlık. *Sabah*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/babaoğlu/2024/10/19/haftanin-notlari-serinkanli-barbarlik>

Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: The cross-cutting intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147. <https://doi.org/10.1177/0002716289503001011>

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü* (3. Baskı). Paradigma Yayınları.

Çınar Alevli, S., & Arslantürk, Z. (2016). Aydınlanma döneminde akıl, deney, sezgi bağlamında felsefe, bilim, din ve toplum ilişkisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 10(19), 201-230. <https://toplumbilimleri.com>

Güvenç, E. (2023). Felsefi perspektiften yaşlılık dönemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

sü Dergisi, 3(47), 79-105. <https://doi.org/10.61904/sbe.1285539>

Gözkân, H. B. (2022). *Kant'ın Şemsiyesi: Kant'ın Teorik Felsefesi Üzerine Yazılar* (3. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Hari, J. (2022). *Çalınan Dikkat* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.

Intuition. (Açıklama 1a,1b, 2). (t.y.). Merriam-Webster dictionary içinde. Erişim adresi: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intuition> adresinden erişildi.

Köz, İ. (2005). Sezgi'nin bilgideki yeri ve önemi. *Kelam Araştırmaları*, 3(1), 23-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kader/issue/19165/203672>

Sivri, T. (2022, 14 Nisan). Yaşlı, güçlü, küstah ve kadın: Hepsi birden olur mu? *Gazete Duvar*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yasli-guclu-kustah-ve-kadin-hepsi-birden-olur-mu-haber-1560360>

Shpancer, N. (2019, October 2), When I'm old and wise: Is wisdom related to age? *Psychology Today*. Erişim adresi: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/insight-therapy/201910/when-i-m-old-and-wise-is-wisdom-related-age>

Smith, P. (2001). *Kültürel Kuram* (S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu, Çev.). Babil Yayınları.

Szabó, M. (2022). *Kapı* (8. Baskı, H. Ortaç, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Türkyılmaz, Ç. (2022, 2 Ekim). *Kant Okumaları: 4 Görü (Anschauung) Kavramı ve Copernicus Devrimi* [Video]. YouTube. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=YZrHIE2nrRI>

Ülke Kaynak, D. (2021, 13 Haziran). *Akıl, Beyin, Kültür* [Televizyon programı]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=CIndBw565N0>

Yiğit, Ş. (2021, 13 Mayıs). Magda ve Juliska'nın hikâyesi: Kapı. T24. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/k24/yazi/magda-ve-juliska-nin-hikayesi-kapi,3212>

Yıldırım, F., & Abukan B. (2015). Yaşlılıkta bilgelik konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(35), 1-9.